

บทที่ 1

บทนำ

1.1 หลักการและเหตุผล

ปัจจุบันกระแสการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเริ่มเป็นที่นิยมขึ้นเรื่อย ๆ เมืองแม่ฮ่องสอนจึงเป็นหนึ่งในเป้าหมายของกระแสดังกล่าว นอกจากทัศนียภาพทางธรรมชาติที่สวยงามแล้ว เมืองแม่ฮ่องสอน ยังมีส่วนเกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองระหว่างสยามประเทศกับเพื่อนบ้าน และร่วมยุคกับการแผ่อำนาจของชาติตะวันตกในอดีต อีกทั้งยังเป็นเส้นทางการค้าขาย ชายแดน และพื้นที่มีประวัติศาสตร์การสร้างสรรค์ชุมชนที่เกี่ยวข้องกับชาติพันธุ์ และทรัพยากร ที่อุดมสมบูรณ์¹

ชาวไทใหญ่ หรือ ฉาน หรือ ฉาน เป็นกลุ่มชาวไทใหญ่กลุ่มหนึ่งที่อยู่ในเขตพม่า ตอนใต้ของจีน และภาคเหนือของประเทศไทย บางท่านว่า คำว่า ฉาน คือที่มาของคำว่า สยาม ในพม่ามีรัฐไทใหญ่ ของชาวไทใหญ่ ชื่อว่า รัฐฉาน (SHAN STATE)² ชาติพันธุ์ไทใหญ่หรือ คนไต กลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มใหญ่ที่สุดในเมืองแม่ฮ่องสอน³

นับเป็นเวลานานถึง 150 ปีมาแล้วที่ “ชาวไทใหญ่” ได้เข้ามาอาศัยอยู่ในท้องถิ่นจังหวัดแม่ฮ่องสอน จากหลักฐานการบอกเล่าของ “จเร” คือ ผู้เรียนรู้จากผู้เฒ่าผู้แก่ ชาวไทใหญ่จากประวัติแม่ฮ่องสอน และจากการศึกษาประวัติความเป็นมาของเมืองแม่ฮ่องสอนได้บ่งบอกให้ทราบว่า “ชาวไทใหญ่” ที่เข้า

¹ รัศมี ชูทรงเดช, “ การสร้างความเป็นถิ่นฐาน และการเดินทางเคลื่อนที่ของผู้คนเมืองชายแดน (พ.ศ.2370 – 2475) ผู้วิจัย ทรงศักดิ์ ปัญญา”, เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการ โครงการประชุมทางวิชาการ การสืบค้น และจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน ในอำเภอบาง ปางมะผ้า ขุนขวม , 2552, หน้า 147 -163

² โยธิน บุญเจตย และคณะ, “ รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการนำร่องการพัฒนาฐานข้อมูลสำหรับการสร้างเมืองมรดกทางวัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอนปีงบประมาณพ.ศ. 2551, 2551, หน้า 26

³ รัศมี ชูทรงเดช, “ การศึกษาประวัติศาสตร์แม่ฮ่องสอนท่ามกลางบริบท และการเปลี่ยนแปลง ผู้วิจัย นุชนางค์ ชุมดี. ”, เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการเรื่อง โครงการประชุมทางวิชาการ การสืบค้น และจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน ในอำเภอบาง ปางมะผ้า ขุนขวม , 2552, หน้า 39-51

มาอาศัยอยู่ในเมืองแม่ฮ่องสอนนั้นเป็นชาวไทยใหญ่ที่อพยพมาจากดินแดนทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศพม่าที่เรียกกันว่า “รัฐฉาน” แถบเมืองหมอกใหม่ เมืองนาย เมืองลานเคอ และเมืองอื่นๆ แถบลุ่มแม่น้ำสาละวินเข้ามาอาศัยในจังหวัดแม่ฮ่องสอนเมื่อราว พ.ศ. 2374 ซึ่งตรงกับสมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ สมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว⁴

ด้วยระยะเวลาอันยาวนานร้อยกว่าปีที่ผ่านมา คนไตในจังหวัดแม่ฮ่องสอนยังดำรงชีวิตอยู่โดยยึดเอาวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ตั้งแต่การแต่งกายของชายและหญิง กับชุดไต ที่ยังคงสวมใส่กันเป็นประจำ โดยเฉพาะวันพระ วันสำคัญทางศาสนา งานบุญหรืองานประเพณีประจำปี อีกทั้งอาหารการกิน ที่ใช้วัตถุดิบ พืชผลทางการเกษตรในท้องถิ่นในการประกอบอาหาร และอาหารมงคลที่เกี่ยวข้องธรรมเนียม ความเชื่อในงานบุญ และสิ่งที่บ่งชี้ให้เห็นว่าอีกอย่างก็คือ การสื่อสารภาษาไต ยังคงใช้สื่อสารกันเป็นภาษาหลักของคนทั้งเมือง และเป็นภาษากลางของแต่ละชาติพันธุ์ในเมืองแม่ฮ่องสอน ในการสื่อสารกันระหว่างชนเผ่า ปัจจุบันภาษาเขียนหรือลิกไต ยังถูกสอนในโรงเรียนเพื่อการอนุรักษ์ และในวัดเพื่อใช้เขียนข้อความประกอบพิธีกรรมหรือข้อความอธิบายงานประเพณีท้องถิ่นด้วย ความเลื่อมใส และผูกพันกับพุทธศาสนา ของคนไทใหญ่

การแสดงออกถึงความศรัทธาที่ยิ่งใหญ่ของคนไทใหญ่ คือ งานบุญ งานประเพณี และพื้นที่ ที่คนไทใหญ่แสดงออกในการสร้างบุญบารมี เพื่อเป็นอานิสงส์ นั้นมีตลอดทั้ง 12 เดือน จนเรียกได้ว่าเอกลักษณ์ประเพณีไต⁶ โดยเฉพาะช่วงปลายเดือนมีนาคม และต้นเดือนเมษายน ประเพณีปอยส่างลอง ประเพณีบวชเด็กชาย หรือบวชลูกแก้ว เป็นประเพณีที่ยิ่งใหญ่ ในการส่งเสริม และปลูกฝังให้เด็กเลื่อมใสในพุทธศาสนา และการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม เสมือนว่าเป็นนิทรรศการ ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่มีชีวิต โดยถูกผสมผสานด้วย ภูมิปัญญา ศิลปะท้องถิ่น ผ่านเครื่องอัฐบริวาร การแต่งกาย การประกอบพิธีตามความเชื่อ และการละเล่นการแสดง ล้วนแล้ว ถูกรับใช้พุทธศาสนาทั้งสิ้น⁷

อีกทั้งงานสถาปัตยกรรม ศิลปะที่ยังคงปรากฏ พบเห็นจากบ้านเรือนพื้นถิ่นของพ่อค้า คหบดี ข้าราชการ ลูกหลานเจ้านายที่ปกครองเมืองแม่ฮ่องสอนในอดีต ที่ ทรงคุณค่าด้านสถาปัตยกรรมของ

⁴ โยธิน บุญเฉลย และคณะ, รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการนำร่องการพัฒนาฐานข้อมูลสำหรับการสร้างเมืองมรดกทางวัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอนปีงบประมาณพ.ศ. 2551, หน้า 42

⁵ โยธิน บุญเฉลย และคณะ, “ รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์, โครงการนำร่องการพัฒนาฐานข้อมูลสำหรับการสร้างเมืองมรดกทางวัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอน ”, 2551, หน้า 15 -16

⁶ ปุ่น เทียงบุญธรรม และคณะ, “ รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ “โครงการออกแบบเบื้องต้นและการศึกษาความเป็นไปได้สำหรับพิพิธภัณฑ์มีชีวิตของเมืองแม่ฮ่องสอน ”, 2553, หน้า 3-14 – 3-17

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 9 -11

เมืองแม่ฮ่องสอน มีโครงสร้าง รูปแบบเฉพาะถิ่น งานก่อสร้างด้วยไม้สัก ทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ในพื้นที่ กระจุกกระจาย ภายในเขตตัวเมือง⁸ และวัด อาราม อุโบสถ ศาลาการเปรียญ เจดีย์ธาตุในเขตเทศบาล ซึ่งถูกสร้างสรรค์ด้วยศิลปกรรมไทใหญ่พม่าแบบดั้งเดิม ทั้งโครงสร้าง รูปทรง ทรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของผู้สร้าง ผู้ทำนุบำรุงวัดวาอาราม เช่น เจดีย์ธาตุ ที่ตั้งอยู่บนวัดพระธาตุดอยกองมู ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของเมือง วัดพระนอน วัดที่ “ชานกะเล” เจ้าเมืองแม่ฮ่องสอน เป็นผู้สร้าง และเป็นทีเคารพของคนไทใหญ่ และวัดจองกลาง สถานที่มีห้องเก็บวัตถุโบราณ ศิลปวัตถุ ที่ถูกขุดค้น และถูกบริจาคจากคนในท้องถิ่น และจัดตั้งเป็นพิพิธภัณฑ์วัดขนาดเล็กภายในตัววิหาร ซึ่งตั้งอยู่ข้างหนองจอกคำ หนองน้ำที่มีประวัติศาสตร์เชื่อมโยงกับเมืองแม่ฮ่องสอน⁹

งานฝีมือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่เสมือนเป็น เอกลักษณ์ของเมือง “ปานชอยลายไต” งานลวดสักกะสี งานศิลปะไทใหญ่ ที่มีไว้ตกแต่งขอบหลังคา อุโบสถ วิหาร ในวัดไทใหญ่ ปัจจุบันถูกนำมาตกแต่งตามอาคารสำนักงานของภาครัฐ ป้าย และโรงแรม ร้านค้า ร้านอาหาร ทั่วตัวเมืองแม่ฮ่องสอน จนกลายเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่น ซึ่งทั้งหมดถูกล้อมรวมกันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ เชื่อมโยงอดีตกับปัจจุบันอย่างงดงาม ซึ่งสอดคล้องกับ เชื้อชาติ ศาสนา และธรรมชาติ ตามลักษณะนิเวศวัฒนธรรม ซึ่งควรค่าแก่การรักษา สืบสาน และอนุรักษ์ไว้

ในขณะที่กระแส โลกาภิวัตน์ (Globalization) เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การท่องเที่ยวของเมืองแม่ฮ่องสอนเติบโตอย่างรวดเร็ว เกิดกระแสนิยมที่เกิดจากการเผยแพร่ทางสื่อ ส่งผลให้นักท่องเที่ยวและนักลงทุนเข้ามาในพื้นที่เพิ่มขึ้น จากสถิติจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในจังหวัดแม่ฮ่องสอนมากขึ้นทุกปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2536 จำนวน 161,536 คนและในปี พ.ศ. 2550 มีจำนวนมากถึง 414,680 คน การที่แม่ฮ่องสอนมีนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น อาจส่งผลดีในด้านเศรษฐกิจ และการจ้างงาน แต่หากเมืองไม่ได้วางแผนรับมือกันจำนวนนักท่องเที่ยว หรือการอพยพเข้ามาอาศัยของผู้คนมากขึ้น อาจก่อให้เกิดปัญหาเมืองทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และด้านกายภาพ ที่กระทบต่อสภาพความเป็นอยู่ของคนในพื้นที่¹⁰

ด้วยสภาวะการณ์ในปัจจุบันของเมืองแม่ฮ่องสอนที่กำลังเกิดการเปลี่ยนแปลง การขยายขนาดของเมืองตามยุคสมัย ประกอบกับการนโยบายของจังหวัดที่ส่งเสริมการท่องเที่ยว อาจส่งผลกระทบบระยะ

⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 3-26 – 3-34

⁹ ปุ่น เทียงบูรณธรรม และคณะ, “รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการออกแบบเบื้องต้นและการศึกษาความเป็นไปได้สำหรับพิพิธภัณฑ์มีชีวิตของเมืองแม่ฮ่องสอน”, 2553, หน้า 3-35 – 3-45

¹⁰ ปุ่น เทียงบูรณธรรม และคณะ, รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการออกแบบเบื้องต้นและการศึกษาความเป็นไปได้สำหรับพิพิธภัณฑ์มีชีวิตของเมืองแม่ฮ่องสอน, หน้า 3-51

ชาวในอนาคตได้ ซึ่งในที่สุดเยาวชน คนรุ่นใหม่ในอนาคต ก็ไม่อาจจะเห็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ภาพอันสวยงามของเมืองแม่ฮ่องสอนในอดีต หรืออาจจะไม่เข้าใจและไม่สามารถอธิบายรากเหง้าของตน หรือมรดกวัฒนธรรม ที่ยังคงหลงเหลือ ที่ปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน ดังนั้น การอนุรักษ์เมืองเพื่อให้เกิดความยั่งยืน โดยคำนึงถึง ศักยภาพคนรุ่นใหม่ เยาวชนแม่ฮ่องสอนที่เข้าใจมรดกวัฒนธรรมที่มีคุณค่า ถึงการใช้ประโยชน์ หรือการอยู่ร่วมกับศิลปวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ที่งดงาม สืบทอดกันมาแต่อดีต จึงเป็นสิ่งที่ชุมชน ทุกภาคส่วนในแม่ฮ่องสอนควรให้ความสำคัญเป็นอันดับแรก

ตัวอย่างโครงการ หรือกิจกรรมที่สำเร็จ ซึ่งเกี่ยวข้องกับกระบวนการศึกษาอย่างมีส่วนร่วมของกลุ่มเยาวชน และการเรียนรู้วัฒนธรรมในชุมชน โดยดำเนินการโดยกลุ่มพลังประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งรวมถึงเยาวชน คือ โครงการแผนที่วัฒนธรรมเมืองลำปาง

โครงการแผนที่วัฒนธรรมเมืองลำปาง ดำเนินโดยกลุ่ม “ล้านคำลำปาง” โดยรับทุนสนับสนุนจากสำนักงานแผน และนโยบายสิ่งแวดล้อม เพื่อทำการศึกษา และจัดทำแผนที่มรดกทางวัฒนธรรมของเมืองลำปาง โดยการศึกษา เรียนรู้ ทำความเข้าใจร่วมกันกับคนในชุมชน และแปลงข้อมูลนามธรรม ไปสู่ข้อมูลที่เป็นรูปธรรมที่เห็น จับต้องได้ ผลลัพธ์ของการจัดของโครงการดังกล่าวได้กระตุ้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ และตระหนักในคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น อันถือว่าเป็นบันไดขั้นแรกของการมีส่วนร่วม ในการบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรม โดยท้องถิ่น¹¹

ส่วนในต่างประเทศพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมโดยเฉพาะพื้นที่มรดกโลก ที่มีการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมด้วยพลังของชุมชน ได้แก่เมืองมรดกโลกฮอยอัน เมืองที่เคยเป็นเมืองท่าค้าขายของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในอดีต และได้ขึ้นเป็นเมืองมรดกโลก เนื่องจากมีมรดกทางสถาปัตยกรรมแบบเรือนแถวค้าขายอิทธิพลจีนตั้งเรียงรายบนถนนสายหลักของเมือง ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นมาเพื่อดูแลเรื่องนโยบาย บริหารจัดการเมือง ในการอนุรักษ์เมืองโบราณแห่งนี้ในนามของ “ศูนย์การอนุรักษ์เมืองฮอยอัน (Hoi An Conservation Centre)” ทำหน้าที่ระดมทุนเพื่อสนับสนุนการอนุรักษ์ เนื่องจากมรดกทางสถาปัตยกรรมเหล่านี้อยู่ในครอบครองของประชาชนนอกจากนี้ยังทำการฟื้นฟูช่างฝีมือช่างก่อสร้างแบบประเพณีดั้งเดิม รวมถึงการผลิตวัสดุพื้นบ้านสำหรับการก่อสร้างงานสถาปัตยกรรม และยังให้คำปรึกษาเรื่องการอนุรักษ์อาคาร โดยผู้เชี่ยวชาญด้านการอนุรักษ์¹²

¹¹ เกรียงไกร เกิดศิริ, “ชุมชนกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม (กรุงเทพฯ : อุกาณเณย์, 2551), หน้า 128 – 131

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 132 - 139

อีกหนึ่งพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่มีเยาวชนในท้องถิ่นเข้ามาส่วนร่วม คือ มรดกโลกทางวัฒนธรรม “จันดิวโรบูตโคร์” หรือที่รู้จักในนามว่า “เจดีย์บรมพุทโธ” ดำเนินการจัดการโดยกลุ่มพุทธสมาคม แห่งอินโดนีเซียที่สังเกตเห็น ถึงผลกระทบ จากการพัฒนาพื้นที่โดยไม่เห็นคุณค่าของมรดกโดยเฉพาะ กลุ่มเยาวชนอาสาสมัครของพุทธสมาคม ที่มีการร่วมรณรงค์ และทำประชาพิจารณ์จากชุมชน และ นักท่องเที่ยว ต่อแผนการจัดการพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่เหมาะสมกับท้องถิ่น¹³

ซึ่งยังมีอีกหลายพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมในต่างประเทศ ที่มีเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในมรดก วัฒนธรรมในด้านต่าง ๆ ทั้งการอนุรักษ์ การเรียนรู้ ด้วยวิธีการต่าง ๆ ตามแต่ละบริบท ในลักษณะ โครงการ กิจกรรม หรือการทำโครงการงานของการเรียนรู้ในโรงเรียน สถานศึกษาในท้องถิ่น จาก ความสำเร็จของการอนุรักษ์ในรูปแบบต่างๆของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่ได้กล่าวมาข้างต้น ทั้งใน ประเทศ และต่างประเทศ ล้วนเป็นความร่วมมือของของคนในพื้นที่ คนในชุมชนที่เห็นค่าของมรดก ทางวัฒนธรรมของตน ที่จะเรียนรู้ร่วมกันในการทำนุบำรุงรักษา และใช้ประโยชน์ร่วมกันอย่างรู้ คุณค่า ซึ่งในการส่งต่อความสำเร็จเพื่อให้เกิดความยั่งยืน กลุ่มเยาวชนถือเป็นกลุ่มคนในท้องถิ่น ที่จะ เป็นผู้ผลักดัน ผู้ขับเคลื่อนให้เกิดความสำเร็จอย่างยั่งยืน

กระบวนการศึกษาอย่างมีส่วนร่วมของกลุ่มเยาวชน ในมรดกวัฒนธรรมท้องถิ่น จึงน่าจะเป็นรูปแบบ ในการส่งเสริมการเรียนรู้ การอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น ควบคู่ไปกับการสร้างสำนึกรักหวงแหน และเข้าใจมรดกวัฒนธรรมของตน ส่งเสริมให้คนใช้ประโยชน์จากมรดกวัฒนธรรมในชุมชนอย่าง เคารพและตระหนักถึงแก่นแท้ โดยมีพื้นฐานจากความเข้าใจว่าทำไมเราจึงต้องอนุรักษ์ เผยแพร่ และ ใช้ประโยชน์ร่วมกันอย่างรู้ค่า ท่ามกลางการคงอยู่ของวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน ผสานกลมกลืนกับ แนวคิด วัฒนธรรมสมัยใหม่ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ จะถูกส่งต่อให้คนรุ่นหลังสืบต่อไป

เส้นทางการเรียนรู้มรดกทางศิลปสถาปัตยกรรมวัฒนธรรมไทใหญ่ พื้นที่การเรียนรู้เชิงลึกด้าน วัฒนธรรม จากแหล่งเรียนรู้ที่ยังคงปรากฏในลักษณะของ การดำรงชีวิต ตามวิถีชีวิตที่สืบทอดกันมา แต่อดีต โดยถูกจัดการให้เป็นแหล่งรวบรวมทางวิชาการ องค์ความรู้หลากหลายแขนง ที่สอดคล้องกับ ศิลปะวิทยาการ ซึ่งแตกต่างกันแต่ละท้องถิ่น ตามสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม และมีการปฏิสัมพันธ์ กันเป็นปกติระหว่างพื้นที่กับคนในชุมชน และถ่ายทอดเรื่องราวสำคัญได้ นั่นคือ ประวัติศาสตร์ วิถี ชีวิต และวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ร่วมกัน ลักษณะการศึกษาเพื่อจัดการเส้นทางการเรียนรู้วัฒนธรรม สำหรับเยาวชนในท้องถิ่นอาศัย โดยกระบวนการศึกษาอย่างมีส่วนร่วมของกลุ่มเยาวชน จึงถือว่าเป็น

¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 166 - 167

รูปแบบการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรม และเยาวชนเป็นผู้ขับเคลื่อน และสร้างสรรค์พื้นที่การเรียนรู้แก่เยาวชนของคนในชุมชน ซึ่งอาศัยรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (PAR)

รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (PAR) เป็นการวิจัยในลักษณะที่มุ่งสร้างความสำนึก และตระหนักของกลุ่มเป้าหมาย ให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ มีส่วนรับรู้ และเรียนรู้ในเรื่องต่างๆ ที่เกิดขึ้นรอบตัว และตื่นตัวถึงความจำเป็นในการทำกิจกรรมอย่างมีเป้าหมายในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ทั้งนี้เป็นการอาศัยศักยภาพของชุมชน ในการร่วมตัดสินใจ ซึ่งมีมีส่วนร่วมทั้งกาย ความคิด ลิขิตทรัพย์ ทรัพยากรในชุมชน ซึ่งผ่านกระบวนการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล ความพอใจของกลุ่ม ที่เป็นประชาธิปไตย¹⁴

การศึกษาเพื่อจัดการเส้นทางการเรียนรู้มรดกทางศิลปสถาปัตยกรรมวัฒนธรรมไทใหญ่ เป็นอีกวิธีการอนุรักษ์ที่สร้างจิตสำนึกมรดกวัฒนธรรมของชุมชน โดยการเรียนรู้ร่วมกันอย่างมีกระบวนการ ทั้งการร่วมคิด ร่วมสร้าง ร่วมตัดสินใจ เพื่อแนวทางที่เหมาะสมอาศัยการร่วมมือของเยาวชนในลักษณะอาสาสมัครของเยาวชนในพื้นที่เป็นเบื้องต้น ซึ่งมีวิธีการศึกษาโดยผู้ศึกษา และทีมยุวศึกษามรดกวัฒนธรรมไทใหญ่ ลงพื้นที่จริงในลักษณะทัศนศึกษา และทำการสำรวจข้อมูล ประวัติความเป็นมา ความสำคัญ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น ด้วยวิธีการบอกเล่าจากปราชญ์ ผู้รู้ แหล่งเรียนรู้ ถ่ายทอดผ่านวิธีการบอกเล่าทางประวัติศาสตร์ (Oral history) การดำเนินชีวิตในอดีต ที่ถูกสั่งสมมานานของผู้เฒ่าผู้แก่ ปู่ ย่า ตา ยาย ที่เกี่ยวข้องกับ สังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นแขนงต่าง ๆ อีกทั้งการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างยั่งยืน และสิ่งที่ตามมา คือ ความสัมพันธ์อันแนบแน่นของคนในชุมชน ผู้เฒ่าผู้แก่ มีความสุขที่ได้เล่าเรื่องราววิถีชีวิตในอดีต ให้ลูกหลานฟัง ขณะเดียวกันการนำความรู้ที่ได้ มาแลกเปลี่ยนกันก็จะเกิดการซึมซับในสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่น จนเกิดเป็นความหวงแหน และมีสำนึกร่วมในการรักษามรดก ผ่านการเรียนรู้ในเส้นทางการเรียนรู้วัฒนธรรมไทใหญ่สำหรับเยาวชนในท้องถิ่น ในเขตเมืองแม่ฮ่องสอน

ด้วยแนวคิดการจัดการวัฒนธรรม ดังกล่าวผู้ศึกษาจึงมีความสนใจในการศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาเพื่อจัดการเส้นทางการเรียนรู้มรดกทางศิลปสถาปัตยกรรมวัฒนธรรมไทใหญ่สำหรับเยาวชนในท้องถิ่น โดยกระบวนการศึกษาเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมของกลุ่มเยาวชนในเขตเมืองแม่ฮ่องสอน ตามวัตถุประสงค์ ศึกษาบริบททางประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรม ตลอดจนลักษณะกายภาพและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของชุมชนเมืองแม่ฮ่องสอน ในเขตเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน และศึกษาคุณค่าและความสำคัญของมรดกทางศิลป

¹⁴ อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์, “การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม : การเรียนรู้ร่วมกับชุมชน ” (เชียงใหม่ : เครือข่ายงานวิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏ , 2548), หน้า 31

สถาปัตยกรรมวัฒนธรรมไทใหญ่ ในเขตเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน และเสนอรูปแบบและวิธีการจัดการเส้นทางการเรียนรู้มรดกทางศิลปสถาปัตยกรรมวัฒนธรรมไทใหญ่สำหรับเยาวชนในท้องถิ่น เพื่อการกระตุ้นเตือนและสร้างสำนึกให้กับกลุ่มเยาวชนเมืองแม่ฮ่องสอนได้เรียนรู้เข้าใจ และสำนึกรักในวัฒนธรรมของตน

ซึ่งเป็นที่คาดหวังว่าผลการศึกษาจะเป็นประโยชน์แก่เยาวชนของเมืองแม่ฮ่องสอนได้ตระหนักในคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมของตนเอง และช่วยกันอนุรักษ์ และสืบสาน ให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าของชาติ และเป็นเอกลักษณ์ของเมืองแม่ฮ่องสอน อีกทั้งเป็นมรดกตกทอดไปสู่อนุชนรุ่นหลังสืบไป ผ่านเส้นทางการเรียนรู้มรดกทางศิลปสถาปัตยกรรมวัฒนธรรมไทใหญ่สำหรับเยาวชนในท้องถิ่น และเป็นต้นแบบวิธีการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม โดยเยาวชนในท้องถิ่นเป็นผู้ร่วมคิดร่วมทำ ร่วมศึกษา ซึ่งถือได้ว่าเป็นผู้ขับเคลื่อน การอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมไทใหญ่ แก่ นักเรียน นักศึกษา อีกทั้งคนในชุมชน หรือ ผู้ที่สนใจในประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต ภูมิปัญญา และงานศิลปะ ได้อย่างเหมาะสม

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- 1.2.1 เพื่อศึกษาบริบททางประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรม ตลอดจนลักษณะกายภาพ และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และวัฒนธรรมของชุมชนเมืองแม่ฮ่องสอน ในเขตเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน
- 1.2.2 เพื่อศึกษาคุณค่าและความสำคัญของมรดกทางศิลปสถาปัตยกรรมวัฒนธรรมไทใหญ่ ในเขตเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน
- 1.2.3 เพื่อเสนอรูปแบบและวิธีการจัดการเส้นทางการเรียนรู้มรดกทางศิลปสถาปัตยกรรมวัฒนธรรมไทใหญ่สำหรับเยาวชนในท้องถิ่น และเพื่อการกระตุ้นเตือนและสร้างสำนึกให้กับกลุ่มเยาวชนเมืองแม่ฮ่องสอนได้เรียนรู้เข้าใจ และสำนึกรักในวัฒนธรรมของตน

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1.3.1 ทำให้ได้ทราบถึงบริบททางประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรม ตลอดจนลักษณะกายภาพและสิ่งแวดล้อมของชุมชนเมืองแม่ฮ่องสอน ในเขตเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน

- 1.3.2 ทำให้ได้ทราบมรดกทางศิลปะสถาปัตยกรรมวัฒนธรรมไทใหญ่และคุณค่าและความสำคัญของมรดกทางศิลปะสถาปัตยกรรมวัฒนธรรมไทใหญ่ ในเขตเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน
- 1.3.3 ทำให้ได้รูปแบบและวิธีการจัดการเส้นทางการเรียนรู้มรดกทางศิลปะสถาปัตยกรรมวัฒนธรรมไทใหญ่สำหรับเยาวชนในท้องถิ่น เพื่อการกระตุ้นเตือนและสร้างสำนึกให้กับกลุ่มเยาวชนเมืองแม่ฮ่องสอน ได้เรียนรู้เข้าใจ และสำนึกรักในวัฒนธรรมของตน

1.4 ขอบเขตการศึกษา

1.4.1 ขอบเขตเนื้อหา

การศึกษาครั้งนี้เป็นศึกษาบริบททางประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรม ตลอดจนลักษณะกายภาพและสิ่งแวดล้อมของชุมชนเมืองแม่ฮ่องสอน ตลอดจนศึกษามรดกวัฒนธรรมและคุณค่าของมรดกวัฒนธรรมไทใหญ่ ในเขตเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน เพื่อเสนอรูปแบบและวิธีการจัดการเส้นทางการเรียนรู้มรดกทางศิลปะสถาปัตยกรรมวัฒนธรรมไทใหญ่ในเขตเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน เพื่อการกระตุ้นเตือนและสร้างสำนึกให้กับกลุ่มเยาวชนเมืองแม่ฮ่องสอน ได้เรียนรู้เข้าใจ และสำนึกรักในวัฒนธรรมของตน

1.4.2 ขอบเขตพื้นที่

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ศึกษาในเขตเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน

1.4.3 ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรของการศึกษาครั้งนี้ คือ มรดกวัฒนธรรมไทใหญ่ และกลุ่มเยาวชน ประชาชน และนักวิชาการ ผู้มีความเกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมไทใหญ่เมืองแม่ฮ่องสอน

1.5 นิยามคำศัพท์

กลุ่มเยาวชน หมายถึง กลุ่มนักเรียนที่กำลังศึกษาระดับมัธยมศึกษา ในสถานศึกษาของท้องถิ่นเมืองแม่ฮ่องสอน ที่เห็นคุณค่า และสนใจร่วมกิจกรรมเรียนรู้มรดกวัฒนธรรมไทใหญ่

กระบวนการศึกษาเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมของกลุ่มเยาวชน หมายถึง รูปแบบการศึกษา และการเรียนรู้ชุมชนในมิติของทรัพยากรวัฒนธรรม อย่างมีขั้นตอนตามหลักการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (PAR) ซึ่งมีเยาวชนเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการทำงาน และเรียนรู้ร่วมกัน โดยเปิดโอกาสในการร่วมคิด วางแผน ตัดสินใจ แก้ไขปัญหา และประเมินผลการทำงาน ตามขีดความสามารถ เพื่อส่งเสริมให้เยาวชนได้เกิดการเรียนรู้ในการปฏิบัติงานร่วมกันแต่ละขั้นตอน

มรดกทางศิลปสถาปัตยกรรมวัฒนธรรมไทใหญ่ หมายถึง อาคาร สิ่งปลูกสร้างที่เป็นผลผลิตจากวัฒนธรรมของคนไทใหญ่ที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการสร้างสรรค์การก่อสร้างอย่างมีเอกลักษณ์แบบไทใหญ่ ได้แก่ อาคารบ้านเรือน ศาสนสถาน และงานศิลปสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้อง ซึ่งสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม บริบทชุมชนและความเชื่อพื้นถิ่น ซึ่งที่ถูกกล่อมกล่า สืบทอดกันมาจากรากฐานทางประวัติศาสตร์อันยาวนาน และยังคงปรากฏให้เห็นเป็นส่วนหนึ่งของเมือง

1.6 การนำเสนอผลการศึกษา

บทที่ 1 บทนำ

กล่าวถึงความเป็นมา และความสำคัญของการศึกษาเรื่อง การศึกษาเพื่อจัดการเส้นทางการเรียนรู้มรดกทางศิลปสถาปัตยกรรมวัฒนธรรมไทใหญ่สำหรับเยาวชนในท้องถิ่น โดยกระบวนการศึกษาเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมของกลุ่มเยาวชนในเขตเมืองแม่ฮ่องสอน วัตถุประสงค์ของการวิจัย ประโยชน์ที่ได้รับการจากการวิจัย ขอบเขตของการวิจัย และนิยามศัพท์และนิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้

บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และทบทวนงานวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

เป็นการศึกษาค้นคว้าและนำเสนอสถานะภาพความรู้เกี่ยวกับภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ สภาพทางกายภาพ มรดกวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของเมืองแม่ฮ่องสอน ตลอดจนผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเมืองแม่ฮ่องสอนในช่วงเวลาที่ผ่านมารวมทั้งแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเพื่อจัดการ

เส้นทางการเรียนรู้มรดกทางศิลปะสถาปัตยกรรมวัฒนธรรมไทใหญ่สำหรับเยาวชนในท้องถิ่น โดย
กระบวนการศึกษาเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมของกลุ่มเยาวชนในเขตเมืองแม่ฮ่องสอน

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

กล่าวถึงวิธีการนำเสนอถึงกระบวนการวิจัย และเทคนิคที่ใช้ในการศึกษา ประกอบด้วย รูปแบบการ
วิจัย ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง โดยการเลือกกลุ่มเยาวชนเมืองแม่ฮ่องสอนที่มาจาก การอาสาสมัคร
ในการศึกษามา กลุ่มหนึ่ง เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการ
สำรวจและศึกษา รายละเอียดต่างๆ ของ มรดกวัฒนธรรมเมืองแม่ฮ่องสอน จากนั้นจัดกลุ่มประเภท
วัฒนธรรม เพื่อเป็นข้อมูลให้เห็นว่าคุณค่าของมรดกวัฒนธรรมนั้นๆ รวมทั้งลักษณะทาง
สถาปัตยกรรมทางศาสนา และสถาปัตยกรรมเรือนแบบไทใหญ่ การวิเคราะห์ และแปลความ
ตลอดจนการนำเสนอผลการวิจัยครั้งนี้

บทที่ 4 การศึกษามรดกทางศิลปะสถาปัตยกรรมวัฒนธรรมไทใหญ่ ในเขตเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน

การศึกษาในบทนี้ เป็นการศึกษาทั้งภาคเอกสารและภาคสนาม ในบริบทที่เกี่ยวกับมรดกทางศิลปะ
สถาปัตยกรรมวัฒนธรรมไทใหญ่ โดยกระบวนการศึกษาอย่างมีส่วนร่วมของกลุ่มเยาวชนในเขตเมือง
แม่ฮ่องสอน เพื่อให้ทราบถึงประวัติความเป็นมา รายละเอียดและคุณค่าของมรดกทางศิลปะ
สถาปัตยกรรมวัฒนธรรมไทใหญ่ ที่ปรากฏอยู่ในเขตเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน

บทที่ 5 การจัดการเส้นทางการเรียนรู้มรดกทางศิลปะสถาปัตยกรรมวัฒนธรรมไทใหญ่สำหรับ เยาวชนในท้องถิ่น

บทนี้เป็นการศึกษาเพื่อเสนอรูปแบบและวิธีการจัดการเส้นทางการเรียนรู้มรดกทางศิลปะ
สถาปัตยกรรมวัฒนธรรมไทใหญ่ สำหรับเยาวชนในท้องถิ่น เพื่อการกระตุ้นเตือนและสร้างสำนึก
ให้กับกลุ่มเยาวชนเมืองแม่ฮ่องสอน ได้เรียนรู้เข้าใจ และสำนึกรักในวัฒนธรรมของตน

บทที่ 6 บทสรุป

เป็นการนำเสนอสรุปสาระสำคัญของการวิจัยในวิทยานิพนธ์ พร้อมทั้งอภิปรายผล การ ศึกษา และ
ข้อเสนอแนะต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในครั้งต่อไป